

بررسی مقررات بیمه در کنوانسیون های رم و بروکسل

ترجمه و تألیف: شهرام آرزین^[۱]

الف. قواعد کلی حقوق بین الملل خصوصی

شود. نظام حقوق بین الملل خصوصی کمک خواهد کرد که این انتخاب صورت گیرد. هنگامی که دادگاه با دعوی دارای عنصر خارجی مواجه می شود، باید این مسئله را مورد توجه قرار دهد که تا چه اندازه وقایعی که تحت قانون خارجی ایجاد شده اند، یا آنچه آثار این وقایع است، مورد ملاحظه قرار گیرند.

عبارت «قانون خارجی» به معنای هر قانونی غیر از قانون داخلی محلی که دادگاه در آن مستقر است، تعبیر می شود. این که دادگاه تنها قانون محل استقرار خود را اعمال نکنند مربوط به رعایت نزاکت بین المللی نیست، بلکه تمایل به سوی رعایت عدالت نسبت به طرف های درگیر در یک اختلاف خصوصی است. رعایت نزاکت بین المللی، مسئله ای است که به حوزه حقوق بین الملل عمومی تعلق دارد. درواقع، نزاکت بین المللی نحوه رفتاری است که

زمانی حقوق بین الملل خصوصی ضرورت پیدا می کند که اختلاف حقوقی با بیش از یک کشور ارتباط پیدا کند. درواقع، حقوق بین الملل خصوصی بخشی از حقوق داخلی هر کشور است که در خصوص نحوه بررسی قضایی که دارای «عنصر خارجی» هستند، قواعدی را مقرر می کند. عنصر خارجی صرفاً به معنای ارتباط با نظام حقوقی کشوری که در آن واقع است، می باشد. این قواعد، به قواعد حقوق بین الملل خصوصی موسومند.^[۲] اگر چنین نظامی وجود نداشت، دادگاهها همیشه می بایستی قانون داخلی خود را، یعنی قانون مقر دادگاه^[۳] را اعمال کنند.

در اکثر موارد، در نظر گرفتن تمام قوانین خارجی که با قضیه ارتباط دارند، امکان پذیر نخواهد بود؛ بنابراین اصولاً باید یک قانون قابل اعمال انتخاب

دولت‌های مستقل باید با یکدیگر داشته باشند. این بدان معنا نیست که دولت نمی‌تواند طرف قرارداد قرار گیرد، دولت می‌تواند در اهلیت خود به عنوان یک کشور اقدام کند که به این عمل، «عمل حاکمیت»^{۱۴} گفته می‌شود، و یا آن که در وضعیتی برابر با یک شخص خصوصی یا حقوقی فعالیت کند. این عمل را عمل «تصدی»^{۱۵} نامیده‌اند. اگر دولتی ساختمانی خریداری کند، یا قراردادی برای تمیز کردن پنجره‌های ساختمان‌های دولتی منعقد کند، می‌گویند که آن دولت همانند یک شخص خصوصی عمل کرده است. در چنین موردی، دادگاه‌ها دعوی علیه دولت را خواهند پذیرفت. در واقع، دولت وقتی با اشخاص خصوصی معامله منعقد می‌کند، اجازه نخواهد داشت در پشت قاعده «مصونیت دولت از صلاحیت»^{۱۶} مخفی شود.

ب. کنوانسیون رم و مقررات مربوط به بیمه

موضوع کنوانسیون رم، تعارض قوانین در زمینه‌های تعهدات قراردادی است که در آن راجع به هر مورد راه حل مناسب و مطلوب و قابل قبول برای کشورهای عضو ارائه شده است. کنوانسیون رم، وحدت انعطاف‌پذیر حقوق بین‌الملل خصوصی قراردادها را در کشورهای عضو جامعه اقتصادی اروپا تعیین می‌کند. این کنوانسیون از اول آوریل ۱۹۹۱ قدرت اجرایی پیدا کرده است. برای تهیه و آماده ساختن این

سند ۱۰ سال وقت لازم بود و سالیان متمادی دیگر نیز باید سپری می‌شد تا کنوانسیون به تصویب هفت کشور عضو برسد که طبق ماده ۲۹ کنوانسیون برای لازم‌الاجرا شدن آن کاملاً ضرورت داشت.

کنوانسیون رم، همچنین از تبلور قواعد تعارض قوانین در کشورهای عضو از طریق تدوین قوانین ملی یا کنوانسیون‌های منطقه‌ای جلوگیری کرد، و به‌علاوه در رفع خطر انتخاب «دادگاه صلاحیت‌دار» که از کنوانسیون ۲۷ سپتامبر ۱۹۶۸ بروکسل ناشی می‌شود تا حدی چاره‌اندیشی می‌کند.

موضوعاتی که از نظر کنوانسیون رم استثنا شدند عبارتند از: احوال شخصیه، اهلیت اشخاص حقیقی، تعهدات قراردادی مربوط به روابط خانوادگی، تعهدات ناشی از اسناد قابل معامله، قراردادهای داوری و انتخاب دادگاه، حقوق شرکت‌ها، اختیارات ناشی از نمایندگی، تراست‌ها، دلیل اثبات دعوی آیین دادرسی، و قراردادهای بیمه (ماده ۱ کنوانسیون رم). این عدم شمول، تنها قراردادهای بیمه مستقیم را دربرمی‌گیرد که خطرهای احتمالی واقع در سرزمین ما عضو جامعه اقتصادی اروپا را می‌پوشاند، و شامل قراردادهای بیمه غیرمستقیم یا اتکایی نمی‌شود (پاراگراف چهارم ماده ۱ کنوانسیون).

باید دانست که پیش از رفع موانع موجود برای عرضه آزادانه خدمات در زمینه بیمه، مشکل تعارض

قوانین قابل حل نیست. راجع به بیمه های مستقیم به جز بیمه عمر. دستورالعمل شماره ۸۸/۳۵۷ مورخ ۲۲ ژوئن ۱۹۸۸ که قانون شماره ۸۹.۱۰۱۴ مورخ ۳۱ دسامبر ۱۹۸۸ فرانسه به طور ناشیانه از آن پیروی کرده است. با وضع قواعد حل تعارض قوانین برای قراردادهای منعقد شده توسط مؤسساتی که مرکز آنها در یک دولت عضو بوده و خطرات واقعه در یک دولت عضو را بیمه می کنند، خلاء موجود در کنوانسیون رم به طور جزیبی پر شده است. حقوق ملی هر دولت عضو نسبت به خطرات واقع در یک دولت عضو بیمه شده توسط بیمه گری که مرکز آن خارج از جامعه اروپا است، قابل اجرا باقی خواهد ماند.

تعریف خطر^(۲) که کنوانسیون آن را به قانون داخلی قاضی رسیدگی کننده واگذار نموده، به وسیله دستورالعمل (بند د ماده ۲) و قانون ۳۱ دسامبر ۱۹۸۹ (ماده ۳۵۱.۳ قانون جدید بیمه) انجام شده است. در مورد بیمه عمر، رهنمود شماره ۹۰.۹۱۶ مورخ ۸ نوامبر ۱۹۹۰ قواعد تعارض ویژه ای مطرح کرده است.^(۳)

براساس رهنمود شماره ۹۰.۹۱۶ مورخ ۸ نوامبر ۱۹۹۰، قراردادهای بیمه عمر تابع موادی هستند که تا حدی در برگیرنده قواعدی مشابه قواعد کنوانسیون رم می باشند. در مورد انتخاب قانون، آزادی بسیار کمی داده شده است. محل وقوع خطر، محلی است که

بیمه گذار در آنجا سکونت عادی دارد (که به کشور محل تعهد^(۱) موسوم است). اگر هیچ قانون قابل اعمالی انتخاب نشده باشد، قانون قابل اعمال، قانون کشوری است که بیمه گذار در آنجا سکونت عادی دارد. در صورتی که شخص بیمه شده خارج از اتحادیه اروپا اقامت داشته باشد کنوانسیون رم قابل اعمال است. بنابراین رهنمود شماره ۹۰.۹۱۶ مورخ ۸ نوامبر ۱۹۹۰، تنها شامل وضعیتی می شود که بیمه گر در قلمرو اتحادیه اروپا اقامت گزیده است. هر چند، بعضی از کشورهای عضو در مورد قواعد حقوق بین الملل خصوصی، قوانین اجرایی^(۱) خاص خود را تنظیم کرده اند. در چنین شیوه ای، آنها تنها میان خطراتی که داخل قلمرو اتحادیه اروپا (دستورالعمل)، یا خارج از آن (کنوانسیون رم) واقع می گردند، تمایز قائل می شوند و مهم نیست که بیمه گر کجا اقامت دارد. به عنوان مثال هلند، برای گنجاندن این دستورالعمل ها برای جنبه ای از حقوق بین الملل خصوصی خود دو قانون خاص وضع کرده است: قانون ۷ جولای ۱۹۹۳ در مورد بیمه های غیرعمر و قانون ۲۳ دسامبر ۱۹۹۲ در خصوص بیمه های عمر، دستورالعمل سوم در مورد بیمه عمر هنوز اجرا نشده است. تمام خطرات بیمه، به خطرات داخل یا خارج اتحادیه اروپا تقسیم می شوند و تفاوتی ندارد که محل فعالیت بیمه گر داخل یا خارج اتحادیه اروپا باشد.^(۱)

انگلستان دستورالعمل مربوط به بیمه غیرعمر را از طریق مقررات اصلاحی شرکت های بیمه مورخ اول جولای ۱۹۹۰، و نیز مقررات جدیدی که در قانون شرکت های بیمه ۱۹۸۲ وارد کرده، به مرحله اجرا گذاشته است. درج مقررات جدید در قانون شرکت های بیمه ۱۹۸۲ در نتیجه دستورالعمل مربوط به بیمه عمر از طریق مقررات اصلاحی شرکت های بیمه ۱۹۹۳ لازم الاجرا شده اند. دستورالعمل سوم در مورد بیمه عمر و بیمه غیرعمر به وسیله مقررات شرکت های بیمه که از اول جولای ۱۹۹۴ لازم الاجرا شده، اجرا گردید.^[۱۲]

در فرانسه، این دستورالعمل ها به وسیله قانون شماره ۸۹.۱۰۱۴ مصوب ۳۱ دسامبر ۱۹۸۹ ناظر بر پذیرش قواعد بیمه مربوط به افتتاح بازار اروپایی به مرحله اجرا گذاشته شد.^[۱۳]

در آلمان، این دستورالعمل ها در یک قانون گذاری ترکیبی به نام «قانون مربوط به مقررات ناظر بر بیمه در ارتباط با موضوع توصیه های جامعه اروپا» اجرا می شوند.^[۱۴]

ج. عهدنامه ۱۹۶۸ بروکسل و تعیین دادگاه

صلاحیت دار در خصوص دعاوی مربوط به بیمه

این عهدنامه که ناظر بر تعیین دادگاه صالح جهت رسیدگی به دعاوی میان اعضای اتحادیه اروپا است، در سال ۱۹۶۸ به مرحله اجرا درآمد. مقررات این

عهدنامه شامل موضوعات مدنی و تجاری است، ولی این موارد از شمول حدود مقررات این عهدنامه خارج است (ماده ۱): وضعیت و اهلیت قانونی اشخاص حقیقی و حقوق ناشی از قرابت، ازدواج، وصیت، وراثت، ورشکستگی، اقدامات مربوط به امور تصفیه شرکت های ورشکسته، موافقت نامه های قضایی، تأمین اجتماعی، حکمیت و داوری.

مواد ۹ الی ۱۲ عهدنامه بروکسل ۱۹۶۸ به دعاوی مربوط به بیمه اختصاص یافته است. در ارتباط با بیمه مسئولیت، علاوه بر تعیین دادگاه محل اقامت خواننده به عنوان دادگاه صلاحیت دار جهت رسیدگی به دعوی، می توان دادگاه های محلی که حادثه زیان بار اتفاق افتاده نیز به عنوان دادگاه های صالح تعیین کرد. همین مطلب در مورد اموال منقول و غیرمنقولی که تحت پوشش یک بیمه نامه هستند و به هر دو متقابلاً با یک حادثه صدمه رسیده باشد، قابل اعمال است (ماده ۹ عهدنامه بروکسل). برای مثال، چنانچه اتومبیلی در انگلستان توسط یک شرکت بیمه، بیمه شود، و سپس راننده با همان اتومبیل وارد فرانسه شود و با شخص یا با اتومبیل دیگری تصادف کند، در صورتی که راننده مقصر باشد از آنجا که حادثه تصادف در فرانسه روی داده، دادگاه فرانسوی نیز علاوه بر دادگاه محل اقامت خواننده (دادگاه انگلیسی) حق رسیدگی به این دعوی را خواهد داشت. همچنین،

براساس بند اخیر ماده ۹، درخصوص رسیدگی به دعاوی مربوط به اموال منقول، در صورت وجود دو شرط می‌توان در همان محل وقوع حادثه زیان بار اقامه دعوی کرد؛ اول آن که اگر این اموال منقول همراه با اموال غیرمنقول تحت پوشش یک بیمه نامه قرار گرفته باشند، و دوم آن که هر دو نوع مال متقابلاً با یک حادثه دچار زیان شده باشند؛ در غیر این صورت باید در محل اقامتگاه بیمه‌گر طرح دعوا کرد.

در ارتباط با بیمه مسئولیت نیز اگر چنانچه قانون حاکم بر دادگاه اجازه دهد، بیمه‌گر می‌تواند به دعوی طرف زیان‌دیدهای که طرح دعوا علیه بیمه‌گذار کرده است، ملحق شود. در بدو امر، ذکر این مقررہ ممکن است موجب توهم شود که بیمه‌گر، خود می‌تواند به‌عنوان شخص ثالث وارد دعوی میان بیمه‌گذار و شخص زیان‌دید شده. ولی در اینجا باید میان «ورود ثالث دعوی» و «جلب ثالث به دعوی» تفاوت قائل شویم. برای مثال، هرگاه شخص ثالثی در موضوع دادرسی اصحاب دعوی اصلی، برای خود مستقلاً حقی قائل باشد و یا خود را ذینفع در محقق شدن یکی از طرفین بدانند، می‌تواند سادام که اعلان ختم دادرسی نشده است، وارد دعوی شود، که به این عمل «ورود ثالث به دعوی» گفته می‌شود. در حالی که در «جلب ثالث به دعوی» هریک از اصحاب دعوی که جلب ثالثی را لازم بدانند، می‌توانند به موجب

دادخواست از دادگاه درخواست جلب آن شخص را بنمایند.

درواقع، مقصود نویسندگان عهدنامه بروکسل، جلب ثالث به دعوی است. زیرا بیمه‌گر داخل در دعوی میان شخص زیان‌دیده علیه بیمه‌گذار نیست؛ با این حال شخص زیان‌دیده می‌تواند با اجازه دادگاه و تقدیم دادخواست، بیمه‌گر را به دعوی جلب نماید. همچنین، زیان‌دیده می‌تواند علیه هر دو بیمه‌گر و بیمه‌گذار اقامه دعوی کند که این، خود نشانگر غیرمعمول بودن این دعوی است. زیرا مطابق مقررات داخلی اکثر کشورهای اروپایی نمی‌توان هر دو طرف بیمه‌گر و بیمه‌گذار را داخل دعوی کرد.

ماده یازدهم عهدنامه بروکسل به طرح دعوی توسط بیمه‌گر اختصاص دارد. این ماده روشن می‌کند بیمه‌گر در چه دادگاهی می‌تواند علیه بیمه شده اقامه دعوی کند. این مقررہ در این مورد، دادگاه اقامتگاه خواننده را صالح به رسیدگی می‌داند. درواقع، هدف از چنین امری، همانستند قراردادهای مربوط به مصرف‌کنندگان مندرج در کنوانسیون رم، حمایت از بیمه‌گذار در برابر شرکتهای عظیم بیمه است. یعنی همان‌طور که انتخاب قانون حاکم توسط متعاملین نمی‌توانست این اثر را داشته باشد که مصرف‌کننده را از حمایتی محروم سازد که قواعد امری قانون کشور محل سکونت عادی او، آن را تضمین کرده

به دادگاه های کشوری که هر دو در آنجا اقامت دارند تاکید شده باشد؛ مشروط بر این که چنین توافقی مخالف قانون آن کشور نباشد.

۴. توافق در تعیین صلاحیت، جایی که با دارنده بیمه نامه قرارداد منعقد شده باشد که در کشور متعاقد مقیم نمی باشند؛ مگر تا جایی که بیمه اجباری است یا در ارتباط با اموال غیرمنقول در کشور متعاقد باشد.

توضیحات:

۱. کارشناس ارشد حقوق بین الملل
 ۲. این قواعد، در انگلیسی (Conflict rules)، در فرانسوی (Regles de conflit des lois)، در آلمانی (An knupfungsregeln) یا (Rechtsanwendungs) و در هلندی (Aanknopingsregels) یا (Conflictregels) گفته می شود.

3. Lex feri

4. Acta jure empiril

5. Acta jure gestionis

6. State immunity of jurisdiction

7. Risque

۸. قاعده اصلی، صلاحیت قانون دولتی است که محل سکونت معمولی ذینفع (گیرنده خسارت) در آنجا واقع است.

است، در صورت فقدان انتخاب قانون قابل اجرا توسط طرفین، قرارداد تابع قانون کشوری است که محل سکونت عادی مصرف کننده در آنجا واقع است. ماده ۵ کنوانسیون رم، این تمهیدات حمایتی را مشخص می کند.

در صورتی که بیمه گر بخواهد دعوی متقابلی علیه شخص زیان دیده طرح کند، این دعوی متقابل باید در همان دادگاهی که به دعوی اصلی میان شخص زیان دیده و بیمه گر رسیدگی می کند، یعنی دادگاه محل اقامتگاه شخص زیان دیده، مطرح شود.

دعوی متقابل، دعوی است که در برابر دعوی دیگری که دعوی اصلی نام دارد طرح می شود و با دعوی اصلی منشأی مشترک و ارتباط کاملی دارند.

آنچه در پایان این مقاله لازم ذکر آن است که مفاد این سواد، تنها به واسطه توافق در تعیین صلاحیت ممکن است در موارد زیر استثنا شود:

۱. توافق در تعیین صلاحیت بعد از بروز اختلاف.

۲. توافق در تعیین صلاحیت در جایی که به دارنده بیمه نامه یا بیمه شده و یا ذی نفع اجازه داده شده که دعوا را در دادگاهی غیر از دادگاه های مذکور در این مواد مطرح نماید.

۳. جایی که بین دارنده بیمه نامه و بیمه گر قراردادی منعقد شده باشد که بر اعطای صلاحیت

- 8 Maxwell, London, 1993, and the 2th supplement, 1995.
- 3.J. Hill. The law Relating to International Commercial Disputes, Iloyd's of London Press Ltd, 1994.
4. Kropholler, J., Internationales privatrecht, 2th ed., J.C.B.
5. Loussouarn, Y and P.Bourel, Droit International Prive, ed. Dalloz, Paris, 1993.
- 6.Strikwerda, L. Inleiding tot het Nederlandse International Privaatrecht, 4th ed, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1995.
7. Revue critique de Droit International prive et Journal de Droit International (clunet).
9. State of commitment
10. Implementing laws
۱۱. همان گونه که در دستورالعملها به این نحو آمده است، زیرا اتحادیه اروپا نمی تواند هیچ قاعده ای برای بیمه گره های خارج از اتحادیه اروپا وضع کند؛ از طرف دیگر، یک کشور مستقل از اتحادیه اروپا می تواند نسبت به گسترش دامنه اجرایی قانون خود تصمیم بگیرد.
12. Dicey and Morris (1993), suppl (1995) , p.1339-1350
13. Journal Official, de Janvier 3/1990,P.90-63
14. Bundesgese tzblatt, 1/1249,June 28,1990.

ویژگان کلیدی:

حقوق بین الملل خصوصی، عنصر خارجی، اعمال حاکمیت و تصدی دولت ها، تعارض قوانین، قراردادهای بیمه مستقیم، قراردادهای بیمه اتکایی و بیمه غیرمستقیم، بیمه عمر، دادگاه محل اقامتگاه خواننده، جلب ثالث، دادگاه محل فعل زیان بار، دعوای متقابل.

منبع:

1. Battifol, H. and Igarde , Traite de droit international Prive, Tom. 1, 8ed, Paris, 1993.
2. Dicey and Morris. The conflict of Laws, gen.ed. L. Collins, 12th ed, Vols 1 and 2, Sweet